

УДК 338.48:526

Грабчук І.Ф.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Житомирського національного агроекологічного університету***Бугайчук В.В.***кандидат економічних наук,
асистент кафедри економіки підприємства
Житомирського національного агроекологічного університету***Мужицька Н.В.***кандидат технічних наук,
старший викладач кафедри інформаційних технологій
Житомирського державного технологічного університету*

МОТИВАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті встановлено, що стан інноваційного розвитку аграрних підприємств Житомирської області є незадовільним. Обґрунтовано, що головними мотивами застосування інновацій на аграрних підприємствах є: підвищення конкурентоздатності нової продукції; підвищення іміджу аграрних підприємств на ринку; захоплення нових ринків; збільшення величини грошового потоку; зниження ресурсоемкості продукту.

Ключові слова: інноваційний розвиток, аграрні підприємства, мотивації застосування інновацій.

Грабчук И.Ф., Бугайчук В.В., Мужицкая Н.В. МОТИВАЦИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье определено, что состояние инновационного развития аграрных предприятий Житомирской области является неудовлетворительным. Обосновано, что главными мотивами применения инноваций на аграрных предприятиях являются: повышение конкурентоспособности новой продукции; повышение имиджа аграрных предприятий на рынке; захват новых рынков; увеличение величины денежного потока; снижение ресурсоемкости продукта.

Ключевые слова: инновационное развитие, аграрные предприятия, мотивации применения инноваций.

Grabchuk I.F., Bugaychuk V.V., Muzhytskaya N.V. MOTIVATION OF INNOVATION AGRICULTURAL ENTERPRISES

The article stipulates that the state innovation development of agricultural enterprises in Zhytomyr region is unsatisfactory. Proved that the main application based on innovation of agricultural enterprises are improving the competitiveness of new products; improving the image of agricultural enterprises in the market; capture new markets; increase the value of cash flow; reduction resurssoyemkosti product.

Keywords: innovative development, farms, motivating application innovation.

Постановка проблеми. Важливим стратегічним пріоритетом зростання ефективності функціонування аграрних підприємств за сучасних умов є перехід на інноваційний шлях розвитку, який передбачає вибір найбільш ефективних технічних, технологічних і організаційно-економічних рішень на основі досягнень науки й техніки. Це сприяє збільшенню виробництва конкурентоспроможної продукції при раціональному використанні наявних ресурсів. Проведені дослідження переконливо вказують, що сільськогосподарські підприємства, які не приділяють достатньої уваги інноваційному розвитку, врешті-решт втрачають ринок та споживачів продукції. За цих обставин особливої актуальності набуває цілеспрямований інноваційний розвиток аграрних підприємств, який є основним чинником підвищення їх конкурентоспроможності та ефективності господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і практичних питань інноваційного розвитку аграрних підприємств присвячено значну кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед українських вчених-економістів, дослідження у сфері зростання ефективності інноваційної діяльності проводили: В. Александрова, О. Амоша, Ю. Бажал, О. Василенко, О. Волков, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Герасимчук, М. Денисенко, С. Захарін, С. Ілляшенко, М. Йохна, Н. Краснокутська, П. Микитюк, М. Пашута, О. Петухова, В. Россоха, В. Семиноженко, А. Чухно та інші. Вагомий внесок в теорію й практику впровадження інноваційних технологій в агропромисловою комплексі здійснили такі науковці, як: О. Бутнік-Сіверський,

О. Гривківська, О. Дацій, М. Зубець, С. Іванюта, М. Кісіль, О. Крисальний, Д. Крисанов, П. Музика, В. Трегобчук, Л. Федулова, В. Чабан та інші. Змістовні дослідження щодо розуміння закономірностей даного процесу провели зарубіжні вчені, такі як: П. Друкер, П. Завлін, С. Ільєнкова, А. Казанцев, В. Медінський, Г. Менш, О. Пригожин, Б. Санто, Б. Твісс, Р. Фатхутдінов, Й. Шумпетер, С. Ягудін, Ю. Яковець та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. За високої позитивної оцінки наукових досліджень інноваційного розвитку підприємств АПК аспекти мотивації із вказаної проблематики залишаються дискусійними і потребують поглибленого аналізу.

Формулювання завдань статті. Обґрунтування ключових мотивів інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкової економіки інноваційний розвиток аграрних підприємств забезпечить вибір вдалих орієнтирів їх економічного розвитку. Втім, невирішеними залишаються безліч теоретичних, методичних і практичних питань щодо мотивації інноваційного розвитку аграрних підприємств. В економічній літературі поняття інноваційного розвитку використовується як спосіб економічного зростання, заснований на постійних і систематичних нововведеннях, спрямований на суттєве поліпшення всіх аспектів діяльності господарської системи, періодичному перегрупуванні сил, обумовленому логікою НТП, цілями і завданнями розвитку та можливістю використання певних ре-

сурсних чинників для створення інноваційних товарів і формування конкурентних переваг [1, с. 10]. У низці інших випадків інноваційний розвиток визначається як процес господарювання, для якого характерні пошук та використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємства за мінливих умов зовнішнього середовища [4, с. 20]. Окремі вчені-економісти переконливо доводять, що інноваційний розвиток – це економічний процес, який включає відтворення на більш вищому рівні зв'язків між учасниками цього процесу; тобто це рух по спіралі, кожний наступний оберт якої підвищує економічний рівень виробництва [9, с. 71]. Дослідження інших науковців аргументовані в тому, що інноваційний розвиток підприємства є важливим аспектом удосконалення виробничих відносин, що знаходить своє відображення в оновленні складу основних фондів та в покращенні їх використання як на стадії формування, так і на стадії науково-технічної підготовки виробництва (НТПВ); у розвитку робочої сили; у вдосконаленні відносин із зовнішнім середовищем, зокрема з органами державного управління і регулювання економіки, а також шляхом інституційних перетворень [7, с. 25]. Тобто під інноваційним розвитком аграрних підприємств слід розуміти формування і використання наукою та підприємством інноваційного потенціалу галузі, який є сукупністю ресурсів, засобів і факторів, що дають змогу здійснювати інноваційну діяльність у певній галузі, яка перебуває під впливом, і в межах національної інноваційної системи аграрного сектора.

Дослідження сутності поняття «інноваційний розвиток» дозволило зробити висновок про його змістову багатоаспектність. У широкому значенні інноваційний розвиток охоплює усі стадії інноваційного процесу, за винятком фундаментальних та прикладних

досліджень, а у вузькому значенні – це реалізація конкретного інноваційного проекту на підприємстві, яка закінчується введенням у дію нової технології.

У аграрних підприємствах Житомирської області найбільшу увагу привертають наступні інноваційні проекти: застосування альтернативної системи удобрення у різноротаційних сівозмінах; удосконалення сортів технологій вирощування жита озимого («Клич», «Фінал») селекції Інституту сільського господарства Полісся НААН, впровадження науково-обґрунтованих технологій виробництва насіння нових сортів зернових, зернобобових культур та їх прискореного розмноження; застосування наукового та інноваційно-маркетингового супроводу програми розвитку галузі картоплярства Житомирської області; проведення розрахунку та встановлення обсягів виробництва посадкового матеріалу різних категорій (добазове, базове, репродуктивне) сорту льонудовгунця «Світанок»; впровадження реєстрованого сорту хмелю «Оскар», «Видибор», «Пивовар», «Житомирський 75», «Чаклун», «Ксанта» (табл. 1).

Кожен з цих проектів забезпечить одержання економічного ефекту у рослинництві від 600–900 грн/га, у тваринництві – від 700–1250 грн/гол.

Однак інноваційна діяльність аграрних підприємств Житомирської області залишається на низькому рівні. Кількість інноваційно-активних аграрних підприємств у 2013 р., порівняно з 2009 р., скоротилася на 24%, а порівняно з 2012 р., – на 11% (табл. 2). Найбільше зростання інноваційної активності аграрних підприємств області спостерігалось у 2012 р., коли питома вага інноваційної продукції у загальному обсязі виробленої продукції становила 7,8%, хоча порівняно з 2009 р. кількість сільгоспідприємств, що впроваджували інновації в сільському господарстві, зменшилась на 54 од.

Таблиця 1

Основні інноваційні проекти аграрних підприємств Житомирської області за 2009-2013 рр.

Назва проекту	Витрати на розробку, тис. грн	Господарський ефект	Економічний ефект від впровадження
Альтернативна система удобрення у різноротаційних сівозмінах	20,0	Застосування альтернативної системи удобрення забезпечить зростання урожайності на рівні: озимого жита – 25 ц/га, вівса – 22 ц/га.	Економія коштів 12–15 % у технологічному процесі (перевезення, внесення, вартість гною) без зниження продуктивності культур у сівозмінах.
Науково-обґрунтовані технології виробництва та прискореного розмноження насіння нових сортів зернових, зернобобових культур	30,0	Приріст врожаю 3,5–5 ц/га.	Фактичний економічний ефект ***225–720 грн/га
Науковий та інноваційно-маркетинговий супровід програми розвитку галузі картоплярства	40,0	Підвищення інтенсивності галузі картоплярства шляхом запровадження сучасних технологій та сортів.	Підвищення урожайності картоплі до 300–350 ц/га. Економічний ефект – 500 грн/га.
Розробка племінного плану добору бугаїв-плідників голштинської породи до маточного поголів'я українських чорно-рябої і червоно-рябої молочних порід	30,0	Підвищення генетичного потенціалу молочної худоби, збільшення молочної продуктивності корів по стаду за рік до 6000–6500 кг молока, селекційного ядра – до 6500–7000 кг молока.	700 грн/гол. на рік.
Бізнес-плани створення високопродуктивних стад молочної і м'ясної худоби в господарствах Житомирської області	15,0	Дає можливість проаналізувати перспективи та поточні завдання реалізації ідеї, оцінити сильні й слабкі сторони діяльності. Наведено результати аналізу ринку, викладено подробиці функціонування підприємств за цих умов, визначено обсяги фінансових і матеріальних ресурсів для реалізації проекту.	Бізнес-план дає можливість визначити життєздатність підприємства за умов конкуренції; прогнозує процеси розвитку виробництва, конкретизує шляхи досягнення мети і подолання перешкод; є чинником, що стимулює інтереси потенційних інвесторів у їхніх пошуках вкладання коштів у розвиток сільськогосподарського виробництва.

Джерело: розраховано за даними Департаменту агропромислового розвитку у Житомирській області

За результатами інноваційної діяльності помітно, що частка інноваційно-активних аграрних підприємств, які реально здійснюють впровадження інноваційних технологій, становить 4–5% від загальної кількості.

На фоні загальної нестійкої динаміки галузевих показників розвитку сільськогосподарського виробництва спостерігається тенденція зміцнення конкурентних позицій деяких підприємств-лідерів, а саме: СФГ ім. Мічуріна Ружинського району, СВК «Ксавєрівське» Малинського району, ПП «Сузір'я» Брусилівського району тощо.

Особлива роль інноваційного розвитку аграрних підприємств відводиться розв'язанню комплексної проблеми матеріально-технічного забезпечення. Адже за сучасних умов ринок інновацій має виконувати як функцію постачання сільськогосподарським підприємствам нової техніки та технологій, так і підвищення кваліфікації працівників. Тобто визначальна роль в його формуванні тут відводиться не тільки потужностям вітчизняного машинобудування, а й аграрній науці, освіті та сільськогосподарському дорадництву.

Упродовж 2009–2013 рр. в аграрних підприємствах області було впроваджено 49 нових технологічних процесів, зокрема у рослинництві – 36, а у тваринництві – 13. Втім, інноваційна продукція освоюється здебільшого використанням наявних видів (застарілої) техніки і обладнання. Цей тип розвитку сільськогосподарського виробництва має досить вузькі межі і практично неспроможний підтримувати конкурентоспроможність вітчизняних аграрних виробників протягом тривалого періоду. Аналіз основних показників діяльності аграрних підприємств за останні 5 років свідчить про те, що відбувається зменшення кількості підприємств, які демонструють деяке зростання кількості освоєних нових видів техніки і технологічних процесів. Проте і кількість створених зразків нових типів техніки підприємствами аграрного машинобудування у 2013 р., порівняно з 1990 р., значно зменшилась (рис. 1).

Кількість новостворених зразків нових типів техніки за період 1990–2013 рр. скоротилася на 89,4%, зокрема машин і устаткування на 88,1%. Нині майже повністю припинилася діяльність сільськогосподарського машинобудування зі створення нових зразків причіпного і навісного обладнання.

Важливу роль у сфері матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств відіграє сприяння держави у розвитку лізингової діяльності. У країнах з розвинутою ринковою економікою лізингові операції для багатьох суб'єктів господарювання стали поширеними за технічного переозброєння матеріаль-

но-технічної бази. Так, у загальній сумі капітальних вкладень у виробництво машин й обладнання на лізинг припадає: в Австралії – 33%, у США – 25–30%, в Англії та Франції – 13–17% [5, с. 121].

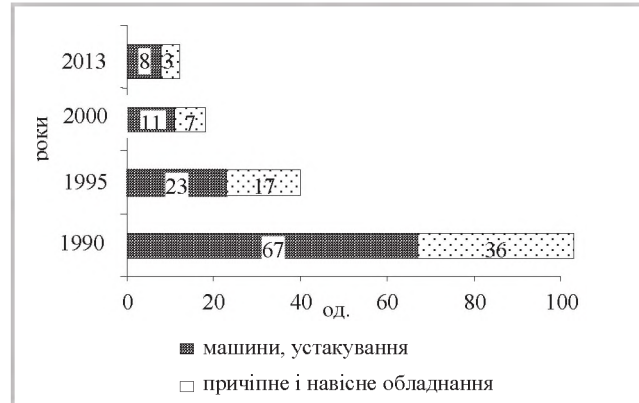

Рис. 1. Кількість створених зразків нових типів техніки у сільському господарстві

Джерело: за даними Департаменту агропромислового розвитку у Житомирській області

В Україні переваги фінансового лізингу використовують частково. В економіці загалом і в аграрному секторі зокрема фінансовий лізинг ще не посів належного йому місця. Про це свідчать хоча б такі факти. За даними НАК «Укראгролізинг», за 2008–2013 рр. загальний обсяг лізингових послуг, наданих сільськогосподарським товаровиробникам, становив 708,6 млн грн [5, с. 120]. Водночас за розрахунками науковців Інституту аграрної економіки УААН, для оновлення машинно-тракторного парку аграрних підприємств на рівні технологічної потреби необхідно щорічно купувати машини й обладнання на суму 15 млрд грн.[8, с. 160]. За оцінкою спеціалістів Національної акціонерної компанії «Укראгролізинг», потенційна місткість ринку лізингових послуг в Україні становить 12–14 млрд доларів США, з них АПК – 50% [5, с. 122].

Обсяги і темпи інноваційного розвитку аграрних підприємств значною мірою залежать від обсягів і джерел фінансування. Як помітно з рисунку, існує досить чітка тенденція щодо цілковитої переваги власних коштів у формуванні джерел фінансування інноваційного розвитку аграрних підприємств (майже 88,2%). Питома вага бюджетних коштів не перевищує 1% (для порівняння: питома вага державної підтримки у країнах ЄС становила близько 30%).

Позитивною тенденцією останніх років є процес активізації використання банківських кредитів та

Таблиця 2

Показники інноваційної діяльності аграрних підприємств Житомирської області

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2013 р. до 2009 р. +; -
Кількість підприємств, що впроваджували інновації	654	612	594	600	614	- 40
У % до загальної кількості	5,9	5,2	4,7	4,2	4,6	-1,3
Кількість освоєних нових видів різної техніки, од.	16	18	19	19	20	+ 4
Кількість впроваджених нових технологічних процесів, зокрема:						
у рослинництві	5	4	4	6	11	6
у тваринництві	3	3	4	4	5	2
з них ресурсозберігаючих	8	7	8	10	16	8
Освоєно виробництво нових видів продукції	7	6	10	9	12	+ 5
Наукомісткість продукції, %	6,8	7,1	7,4	7,8	7,6	+ 0,8

Джерело: за даними Департаменту агропромислового розвитку у Житомирській області

різних позик, що підтверджується поступовим збільшенням їхньої частки при практично незмінній частці власних ресурсів. Серед категорій господарств слід виділити великі підприємства (агрохолдинги), які активно залучають фінансові ресурси, системно працюють над впровадженням нових технологій, забезпечують необхідний рівень горизонтальної і вертикальної інтеграції, інвестують у людський капітал, а в деяких випадках – в інфраструктуру сільських територій.

Досить вагому роль в інноваційному розвитку відіграє фінансування безпосередньо аграрного виробництва різними інвестиційними ресурсами. У сільськогосподарське виробництво Житомирської області за 2009–2013 рр. залучено у середньому близько 660 тис. грн, що становить 75,7 % від загального обсягу інвестицій у агропромисловий комплекс. Інвестиційні ресурси в сумі 435 тис. грн направлені на комплекс агропромислових робіт (66% загального обсягу інвестицій АПК), на придбання техніки та технологічного обладнання – 99 тис. грн (15%), будівництво та реконструкцію – 104 тис. грн (19%). Із освоєних інвестиційних ресурсів близько 599 тис. грн становлять вітчизняні інвестиції (79% від загального обсягу інвестицій АПК) та 56 тис. грн – іноземні інвестиційні ресурси (21%).

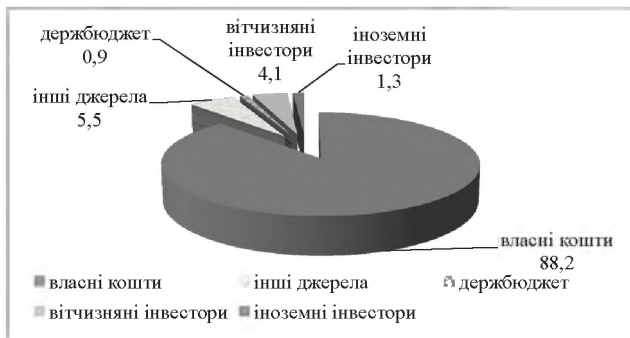

Рис. 2. Розподіл обсягу фінансування інноваційного розвитку аграрних підприємств у 2009–2013 рр.

Джерело: за даними Департаменту агропромислового розвитку у Житомирській області

Сума інвестицій з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь у 2013 р., порівняно з 2009 р., зростає на 288 грн, або на 40%. Втім, на 1 ум. голову сума інвестицій удвічі менша, що вказує на гальмування розвитку галузі тваринництва (рис. 3).

Рис. 3. Витрати на 1 га сільськогосподарських угідь та 1 ум. голову в аграрних підприємствах Житомирської області

Джерело: за даними Департаменту агропромислового розвитку у Житомирській області

Рівень активності інноваційного розвитку аграрних підприємств, який проявляється у рівні технологічних нововведень виробництва продукції, частоті придбання нових технологій, в об'ємах інвестицій нерозривно пов'язаний з внутрішніми збуджуючими мотивами.

Основними мотивами застосування інновацій на аграрних підприємствах звичайно є: підвищення конкурентоздатності нової продукції; підвищення іміджу аграрних підприємств на ринку; захоплення нових ринків; збільшення величини грошового потоку; зниження ресурсоемкості продукту. Застосування головних мотивів інноваційного розвитку у виробничу діяльність аграрних підприємств дозволить: сформувати інфраструктуру ринку інноваційної продукції сукупністю організацій, колективів, окремих спеціалістів, потенційно спроможних виконувати інноваційну діяльність; забезпечити платоспроможність аграрних товаровиробників, що підвищить попит та обсяги придбання інноваційного продукту; збільшити обсяги не лише зовнішніх, а і внутрішніх інвестицій при здійсненні трансферу завершених розробок; прискорити частоту та обсяги пропозиції інновацій та подолання існуючого дефіциту інвестиційного капіталу; стимулювати з боку держави аграрні підприємства до інноваційного оновлення шляхом дотацій та преференцій.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. На сучасному етапі інноваційний розвиток аграрних підприємств пригальмований, що зумовлено низкою причин: браком чіткої концепції інноваційних пріоритетів в АПК, які повинні розглядатися на державному рівні; наявністю системних проблем у розвитку наукової та науково-технічної діяльності через незадовільне фінансування; низькою інноваційною активністю вітчизняних аграрних підприємств; неготовністю підприємств до функціонування у глобальних мережах і структурах та інші. Головними мотивуючими факторами інноваційного розвитку аграрних підприємств є: підвищення конкурентоздатності продукції та іміджу аграрних підприємств на ринку; захоплення нових ринків; збільшення величини грошового потоку; зниження ресурсоемкості продукту.

Перспективними напрямками подальших досліджень мають стати: ідентифікація проблем інноваційного розвитку аграрних підприємств та напрямки їх вирішення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Гончарова Н.П. Інноваційна економіка: проблеми і пріоритети / Н.П. Гончарова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 6. – С. 12.
- Давідов М.В. Шляхи організаційно-фінансового забезпечення інноваційного процесу на підприємствах України / М.В. Давідов // Актуальні Проблеми Економіки. – 2008. – № 4. – С. 130–134.
- Семиноженко В.П. Інновації: проблеми науки і практики / В.П. Семиноженко, О.І. Амоша, А.І. Землянкін, Г.В. Моїсєєв. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 335 с.
- Концепція розвитку наукової сфери України // Економіст. – 2006. – № 10. – С. 19–21.
- Марченко О.В. Визначення необхідних і достатніх умов для інноваційного розвитку підприємства / О.В. Марченко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 6. – С. 158–164.
- Орловская С.К. Инновационная составляющая экономического роста и развития аграрного сектора / С.К. Орловская // Роль инноваций в развитии агропромышленного комплекса / ВИАПИ им. А.А. Никонова. – М.: Энциклопедия российских деревень, 2008. – С. 733.
- Смоляр Л.Г. Развитие инновационного потенциала как фактор

- забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств / Л.Г. Смоляр // Економіка. Держава. – 2007. – № 4. – С. 24–26.
8. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / [за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Мель-Весесяка]. – 2-е вид., переробл. і допов. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 218 с.
9. Чабан В.Г. Інновації як умова підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору / В.Г. Чабан // Економіка АПК. – 2010. – № 7. – С. 68–72.